

Osobnosti národnostních menšin v multikulturní výchově

Jaroslav Balvín

Abstrakt: Příspěvek se zabývá významem osobností národnostních menšin v multikulturní výchově. Seznamuje s výraznými osobnostmi romské komunity v různých oblastech společenského života.

Klíčová slova: osobnost, národnostní menšiny, romská komunita, multikulturní výchova

Abstract: The paper deals with the importance of the great people of national minorities in the multicultural education. It introduces celebrities of Bohemians' society in different parts of a social life.

Key words: individuality, national minority, Bohemian's society, multicultural education

Z hlediska výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám hrají ve společnosti velkou roli osobnosti. Jejich prezentace ve školní výuce jako jedna z metod školní práce může sehrát pozitivní roli jak při budování hodnotového světa žáka, kdy osobnost působí jako vzor hodný životního následování, tak při vytváření klimatu vzájemného pochopení mezi rozdílnými komunitami v případě, kdy učitel a vychovatel akcentují zejména snahu významných osobností nejen po emancipaci jejich národa, ale také po dorozumění a komunikaci s národy jinými.¹

Romská národnostní menšina a její osobnosti

Také při rozvoji emancipace romské komunity, při cestě za integrací romské menšiny do společnosti hrají velkou roli romské osobnosti. Každá škola, každá obec, která prozíravě přistupuje ke komunikaci s romskou komunitou, by se měla chlubit nejenom svými českými významnými osobnostmi, ale i osobnostmi romskými, v dalším vývoji multikulturní společnosti i osobnostmi jiných národů a národností. A nejenom chlubit, ale i kreativně využívat jejich schopností napomoci učitelům při ovlivňování školního klimatu.

¹V tomto směru bude mít zřejmě význam nově založený časopis Slovo – bulletin pro cizince a o cizincích, který začal také uveřejňovat profily cizinců, kteří přicházejí do ČR a realizují se zde v určitém oboru. Najdete zde např. rozhovor s židovskou zpěvačkou ukrajinského původu (Jelínková, P.: Rozhovor s Katerynou Kolcovou-Tlustou. Slovo 2003, roč. 1, č. 1, s. 23–24) nebo profily Čechů, kteří se zabývají integrací cizinců, např. rozhovor s vedoucí Poradny pro uprchlíky (Oljaša Goranka: Základem tolerance je snaha naslouchat, pochopit druhé lidi. Portrét Dany Němcové. Slovo 2003, roč. 1, č. 1, s. 7–8).

Pouze první, nediferencovaný pohled na romskou komunitu nestačí. Ulpí na nerozlišené skupině, v níž na první obecný pohled převažují mnohdy negativní jevy. Oko nezasevěného pozorovatele může ulpět pouze na povrchu věcí, na romské komunitě jako skupině, která má své požadavky, avšak uplatňuje je pouze jako spotřebitel, nikoliv jako tvůrce, který by byl prospěšný širšímu okolí a lidem obecně. Bližší a strukturovanější pohled však dokáže rozlišovat a nachází v původně nediferencované etnické skupině jednotlivé lidi, kteří mají svou tvář, své životní cíle, které často spojují nejenom s rozvíjením své vlastní komunity, ale i s celou společností, se zájmem o rozvíjení demokratických a rovných principů interetnické komunikace. Takoví lidé nejsou jen spotřebiteli, ale svou činností v různých profesích přispívají k rozvoji hodnot celé naší společnosti. Tímto přístupem se stávají skutečnými osobnostmi, se kterými může škola a město v zájmu výchovy a vzdělávání svých dětí nejenom komunikovat, ale také je pověřovat určitými úkoly celoměstského a celospolečenského významu. Prozíravá vládní politika ve vztahu k romské národnostní menšině využila této skutečnosti, a proto vytvořila podmínky pro zavedení míst romských asistentů a poradců na okresních a městských úřadech, romských pedagogických asistentů v českých školách atd. Takovým způsobem byla obec postavena před praktický úkol více diferencovat při pohledu na romskou komunitu, rozlišovat a koneckonců začít komunikovat se skutečnými romskými osobnostmi, které mají přirozenou autoritu jak mezi svými, tak i ve vztahu k obci, ke škole, k širší veřejnosti.

Také hlavní město Praha respektuje usnesení vlády z 29. 10. 1997, které rozhodlo o zavádění těchto potřebných míst pro romské osobnosti v zájmu optimální komunikace města s romskou menšinou. V roce 2000 bylo hlavním městem Prahou zřízeno místo romského koordinátora, který spolupracuje s romskými poradci v jednotlivých městských částech. Tito lidé, vyzbrojení četnými životními zkušenostmi z mnohdy ne zrovna příznivé komunikace mezi romskou minoritou a majoritou, naplňují společenský zájem – optimalizovat vztahy mezi občany v rámci obce a vyjadřují bytostné zájmy romských občanů v jednotlivých městských částech, zájmy romských dětí v pražských školách, volnočasových zařízeních apod.

Specifické charakteristiky romských osobností

Na základě pozorování práce skutečně známých romských osobností je možno charakterizovat jako specialisty v určitém oboru, v němž se podílí svojí činností zejména na vytváření vědomí romství, romské identity, na vytváření optimálních podmínek pro komunikaci a spolupráci mezi Romy, Čechy a dalšími národy a národnostmi.

Specifickými charakteristikami takových osobností jsou:

- dlouhodobost zájmu o romskou komunitu;
- profesionální zájem o multikulturní výchovu se zaměřením na romské děti a mládež ale i na dospělou generaci;
- chápání problémů romské komunity v neširších souvislostech;
- schopnost tvořivého přístupu k řešení otázek souvisejících se vztahem Romů a jiných národů;
- profesionální étos, spočívající v ochotě poskytnout své schopnosti, dovednosti a vědomosti do služeb povznesení romské komunity;
- občanský étos, spočívající v ochotě rozšířit svůj profesionální obzor o občanský rozměr, o práci v romských, českých i multikulturních občanských sdruženích;
- schopnost dlouhodobé komunikace s romskou komunitou v místě bydliště nebo v blízkém okruhu svého působení;
- schopnost navázat dlouhodobou komunikaci s představiteli romské komunity v širším měřítku (což nutně nevyžaduje každodenní bezprostřední kontakt s představiteli romské komunity, ale sledování jejich práce, využívání jejich činnosti pro lektorskou práci apod.);
- schopnost permanentně získávat informace o romské komunitě i o vztazích mezi romskou minoritou a majoritou;
- zastávání korektního vztahu k romské i většinové komunitě, který bychom mohli vyjádřit romským příslovím: „Dáš úctu, dostane se ti úcty.“

Osobností je v tomto smyslu každý člověk, který je postaven před úkol vyjadřovat svůj názor o problematice romské komunity, o vztazích mezi Romy a jinými národy a národnostmi, o hledání cest k jejich optimálnímu řešení. Je to člověk, který získává informace a dále je předává širšímu romskému i neromskému publiku. Je to odborník v určitém oboru, který působí prakticky i teoreticky (na základě spojení svého oboru s informacemi o romské komunitě) na děti a mládež, na své kolegy, na dospělé Romy i Čechy a další národnosti s cílem:

- prohloubit informace o romské komunitě;
- přispět k optimálnímu řešení vztahů mezi romskou a neromskou částí společnosti;
- přispět k vytváření multikulturní občanské společnosti;
- přispět využitím efektivních metod ke zlepšování sociální situace Romů.

Romské osobnosti podle oblastí působení a profese

Pokud hovoříme o osobnostech a jejich působnosti, o jejich vlastnostech a charakteristikách, nelze je odvozovat z oblasti mimo realitu práce samotných osobností. Pokusím se uvést některé nejznámější osobnosti, jejichž čin-

nost je spojená s Prahou, rozčlenit jejich působení podle oblastí a profese. Působení romských osobností můžeme rozdělit do několika sfér a oblastí:

Politika

Ve sféře politické se stali nejznámějšími Romy v Praze i v České republice Ladislav Body, bývalý poslanec PČR a v současnosti pracovník MPSV ČR, Ladislav Goral, pracovník Rady pro národnosti Úřadu vlády ČR, Ing. Miroslav Holomek, bývalý poslanec PČR a předseda romské sekce HCI, Mgr. Monika Horáková, bývalá poslankyně PČR, JUDr. Emil Ščuka, předseda Romské občanské iniciativy a od roku 2000 prezident Mezinárodní romské unie, Marta Tulejová, spoluzakladatelka Romské sociálně právní střední školy v Kolíně, Ivan Veselý, místopředseda ROI a předseda občanského sdružení Dženo.

Státní správa (romští poradci a asistenti)

Pro lektorskou práci v regionech a obcích mají velký význam noví romští poradci na okresních a místních úřadech. Jsou to lidé, kteří bezprostředně znají místní situaci mezi romskou komunitou a svým vystupováním dokáží komunikovat s místní samosprávou. Jejich zkušenosti mohou být využity školami a dalšími institucemi nejenom k rozšiřování informací o romské komunitě, ale i k praktickým pozitivním krokům při řešení aktuálních problémů.

V Praze se staly jako poradkyně v oblasti samosprávy nejvýraznějšími osobnostmi Božena Filová, která se po šestiletém působení v městské části Praha 13 stala v roce 2000 romskou koordinátorkou hl. m. Prahy. Božena Virágová působí po dlouholeté činnosti v městské části Praha 5 v romské zaměstnavatelské agentuře, Margita Lakatošová dlouhodobě působí v sociálním odboru v Praze 3. Práce prvních dvou poradkyň vychází z dlouhodobé zkušenosti sociálních pracovníků. Margita Lakatošová je příkladem potřeby celoživotního studia, které by romští poradci měli vedle své praxe absolvovat. Jako absolventka střední sociální školy studuje dále na vysoké škole, a rozšiřuje si tak svoji kvalifikaci. Významné je na jejím přístupu ke studiu, že patří ke skupině olašských Romů, o nichž je známo, že vzdělání nepřisuzují velký význam. Ale vše se mění.

V regionech a obcích působí převážně Romové, kteří se stali spolupracovníky státní správy na okresních úřadech a samosprávách (sociální asistenti a okresní romští poradci) nebo ve školách (romští pedagogičtí asistenti). Mnohdy jde vlastně o dvojčedinou, či spíše v některých případech trojčedinou roli. Tito lidé působí na svém postu jako političtí reprezentanti své komunity a zároveň jako specialisté – sociální pracovníci, kurátoři, asistenti ve školách. Kromě toho mnozí z nich působí i v neziskových organizacích.

Neziskové organizace

Většina osobností, které usilují o reálné prosazování svých společensky prospěšných cílů, pracuje v nadacích a občanských sdruženích. Je to spíše logickým důsledkem přetvoření totalitního systému řízení společenských vztahů ve společnost občanskou, v níž má každý občan možnost projevit svou identitu a zájmy svého národa či národnosti a transformovat je do konkrétních výsledků. Romská občanská sdružení jsou praktickým prostředkem k prosazování společensky prospěšných zájmů. JUDr. Emil Ščuka by bez Nadace dr. Rajka Djuriče zřejmě neprosadil program středních škol pro romské studenty sociálněprávního zaměření, Ivan Veselý bez Sdružení Dženo by těžko organizoval odbornou přípravu romských žurnalistů. Také PhDr. Vládo Oláh velmi dobře ví, že bez občanského sdružení (Matice romská) není možno provádět evangelizační snahy mezi Romy. Velkou činnost má za sebou také obecně prospěšná společnost R-Mosty, vedená jejím prezidentem Ladislavem Goralem. Významnou se stala také činnost Mgr. Ivety Pape (rozené Godlové), absolventky Prešovské univerzity a dnes zástupkyně obecně prospěšné společnosti Nová škola.

Oblast umělecká

V oblasti umělecké si během posledních let získaly kredit zejména tyto osobnosti, které žijí či působí v Praze nebo sní jsou spojeny: Emil Čína, básník, Rudolf Dzurko, malíř, Tera Fabiánová, spisovatelka, Jožka Fečo, primas a hudební skladatel, Vojtěch Fabián, zpěvák, Mgr. Antonín Gondolán, zpěvák a hudebník, Ladislav Goral, zpěvák a představitel filmových rolí, Jiří Korman, houslista a skladatel, Pavel Kroka, malíř, Mgr. Elena Lacková, nejznámější romská spisovatelka, první žena, která v romské komunitě vystudovala Univerzitu Karlovu v Praze a v Praze také vydala svá četná díla, Vojtěch Lavička, vynikající houslista a znalec romské hudby, Eduard Oláh, sochař, autor romského památníku v Hodoníně u Kunštátu, PhDr. Vládo Oláh, básník a filozof, šířitel evangelia mezi Romy, Margita Reiznerová, spisovatelka, první předsedkyně literárního svazu romských spisovatelů, Jan Rusenko, propagátor špičkového romského folklóru, dříve vedoucí souboru Perumos.

Oblast odborná

V odborné oblasti se stali nejznámějšími Mgr. Jarmila Balážová, žurnalistka, Mgr. Bartoloměj Daniel, historik, absolvent FFUK v Praze, mjr. Stanislav Daniel, poradce ministra vnitra ČR, Hilda Páňšová, učitelka, lektorka a velká propagátorka romství, Anna Poláková, rozhlasová redaktorka romského vysílání Českého rozhlasu, nástupkyně Mgr. Jarmily Balážové, Josef Suchánek, pracovník civilně právního sektoru Ministerstva vnitra ČR, Mgr. Albína Tancošová, bývalá koordinátorka romského vzdělávání MŠMT ČR, dnes učitelka Speciální školy v Kladně, odbornice v oboru speciální pedagogiky.

Odborná a umělecká sféra patří k citlivým teritoriím, protože v nich jsou tyto osobnosti vystaveny hodnotícímu pohledu romské i české veřejnosti nejvíce. Zároveň záleží na skutečné odborné kvalitě osobnosti, protože tyto romské osobnosti v současné době nejenom prosazují zájmy romské komunity, ale mnohdy plní i úkoly vlády České republiky a ministerstev, které jim jsou uloženy v souvislosti s vládním usnesením č. 686 z 29. října 1997.

Význam osobností pro výchovu

Můžeme říci, že odbornost i politickou a občanskou angažovanost romských osobností v Praze, stejně jako v ostatních městech, je nezbytné využít pro společenskou práci, protože tito lidé znají nejlépe složité podmínky v romské komunitě v místě a mohou být hodnotným zdrojem informací pro rozhodování státní správy, samosprávy, kultury i školství v konkrétním společenském prostředí, v obcích a okresech. Stejně tak je nezbytné využít jejich zkušeností i v oblasti výchovy a vzdělávání ve školách. A to nejenom pro výuku romských žáků, ale i pro výchovu a vzdělávání žáků českých, kteří potřebují často velmi naléhavě prohlédnout onu slupku negativ, které se kolem romské komunity shromažďují a potřebují rozpoznat, že mezi Romy žijí lidé, kteří jsou osobnostmi srovnatelnými ve svých podmínkách i s osobnostmi, o kterých se točí či píše takový pořad, jakým je Feničův GEN. Čas od času se z takového pořadu dozvíme, že zde v Česku působí i romské významné osobnosti. Zatím jsou však tyto informace více méně skromné.

Je věcí také školy, aby na základě lepšího využití informací o romských osobnostech přispěla ke změně této situace.

Hodnotový obraz osobnosti národností menšiny jako metoda výchovné práce

Využívání práce s osobnostmi národnostních menšin vyžaduje od učitele především velký vhled do historie a kultury národností. Ten je možno v současnosti získat nejenom studiem, ale také konkrétním kontaktem především se samotnými dětmi jiných národností i s jejich rodiči. I když zde hrají roli *závažné* jazykové, kulturní i věkové bariéry, vynalézaví učitelé používají metod, které jsou účinné a optimálně řeší „za pochodu“ hledání výchovných metod a vzdělávacího obsahu při seznamování se s lidmi a osobnostmi jiných národností. Znáám např. školu, kde pořádají pravidelně měsíce různých národů a národností. Sám jsem používal při své práci ve Studijním středisku pro jazykovou a odbornou přípravu Univerzity Karlovy v Zahrádkách u České Lípy metody dnů jednotlivých zemí, ze kterých pocházeli zahraniční studenti, kteří seznamovali ostatní se svou zemí i s osobnostmi, které v jejich zemích patřily k nejvýznamnějším.

Je zřejmé, že při poznávání možností práce s osobnostmi národnostních menšin nevystačíme pouze s obecnými teoriemi o jejich významu. Je potřebné zaměřit se na osobnosti samotné, na jejich konkrétní podobu. Dobrý učitel si podle místa svého působení najde svůj okruh možností, své zdroje informací.² Nejcenější je však osobní kontakt, který mohou zprostředkovat sami žáci. Jistě by to pro všechny bylo obohacením a dalším krokem k vzájemnému pochopení a přiblížení. Vždyť o to nám jde, aby si děti již od školních let zvykaly na odlišnosti, ale nacházely také to, co je nám všem společné.

BALVÍN, J. Osobnosti národnostních menšin v multikulturní výchově. *Pedagogická orientace* 2004, č. 3, s. 62–67. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: PhDr. Jaroslav Balvín, CSc., Magistrát hl. m. Prahy, Mariánské nám. 1, 110 00 Praha 1, jaroslav.balvin@cityofprague.cz

²Pro doplnění: Hlavní město Praha organizovalo v rámci třetího setkání národnostních menšin výstavu výtvarníků národnostních menšin, do které se zapojili profesionální malíři, v současnosti žijící v Praze, původem z Ruska, Ukrajiny, Řecka, Slovenska, Německa, Maďarska, Polska, Bulharska. Srov. Prohlášení. Výstava výtvarníků národnostních menšin. Vydala Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. Praha 2003.